

פיקו"נ בשבת – דיני חולה שאין בו סכנה – דף 2 – שחיקת סממנים

גזירת שחיקת סממנים

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף נג עמוד ב
תא שמע: בהמה שאחזה דם - אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן. אדם שאחזו דם - מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן! - **אמר עולא: גזירה משום שחיקת סממנים** (רש"י: במידי דרפואה גזור רבנן, דאי שרית שום רפואה אתי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא דהוי טוחן). אי הכי אדם נמי! - אדם נראה כמיקר. אי הכי בהמה נמי נראה כמיקר! - אין מיקר לבהמה. ולבהמה מי גזרינן? והתניא: היתה עומדת חוץ לתחום - קורא לה והיא באה. ולא גזרינן דילמא אתי לאתויי. אמר רבינא: כגון שהיה תחום שלה מובלע בתוך תחום שלו. רב נחמן בר יצחק אמר: שחיקת סממנים גופה תנאי היא; דתניא: בהמה שאכלה כרשינין - לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפה, ורבי אושעיא מתיר. דרש רבא: הלכה כרבי אושעיא (פסקי רי"ד: דבבהמה לא גזרי' משום שחיקת סממנים).

2. רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה כ
הצריך לדוק פלפלים וכיוצא בהן ליתן לתוך המאכל בשבת הרי זה כותש ביד הסכין ובקערה אבל במכתשת חייב מפני שהוא טוחן, לפיכך **אסור לבריא להתרפאות בשבת, גזרה שמא ישחוק סממנים.**

3. רא"ש מסכת שבת פרק ה סימן ג
...וכיון דקי"ל הלכתא כר' יאשיה דמיקל משום צערא דבהמה ולא גזרינן משום שחיקת סממנים שמעת מינה דלית הלכתא כי הא מתני' דתניא בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים עד שתצטנן גזירה משום שחיקת סממנים וכן פסק מהר"ח דקיימא לן כר' יאשיה דמיקל דאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו כולי האי דניחוש לשחיקת סממנים¹.

4. הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף לט עמוד ב ד"ה 'ומהא שמעינן'
...ומסתברא דכי שרינן להו לומר על ידי נכרי ה"מ בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב אבל **ביחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא** לא ולא עוד אלא **אפילו דברים שהם מותרין לבריאם אסורין לו כל היכא שמעשיו מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין** וזו היא ששינו [דף קיא א] החושש בשינוי לא יגמע בהן את החומץ ואמרינן נמי בפרק אין מעמידין [דף כח א] דאפילו היכא דכייבי ליה טובא חושש קא קרי ליה לפי שדבר זה אינו חולי אלא מיחוש בעלמא.

5. בית יוסף אורח חיים סימן שכח [א]
...והא דאסרינן לעשות כל רפואה בשבת פשיטא דלאו בחולה שיש בו סכנה היא שהרי מחללין עליו את השבת, וגם אין לומר דבחולה שיש בו סכנת אבר קאמר שהרי אפילו מלאכות דרבנן עושין לו על ידי ישראל וכמו שיתבאר, וחולה שאין בו סכנה כלל על ידי גוי מיהא עושין לו צרכיו, הילכך על כרחך [צריך] לומר דביש בו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא היא דכל כהאי גוונא אין מתירין אפילו שבות דדבריהם ואפילו על ידי גוי ולא עוד אלא אפילו שבות דדבריהם שאין בהם משום מלאכה גזרו משום שחיקת סממנים כך הם דברי הרב המגיד בפרק ב' (ה"י) והר"ן בפרק שמנה שרצים (לט: ד"ה ומהא, ד"ה ונמצאת) וכך הם דברי הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רעב)

- בית יוסף אורח חיים סימן שכח [לז-לח]

...וכבר כתבתי לעיל (קא: ד"ה כתב הר"ן) **שכל הדינים האלו באדם שחושש ואינו נופל למשכב ולא חולה אלא שחושש והוא מתחזק והולך כבריא** אבל אם היה חולה שאין בו סכנה הרי אמרו שצרכיו נעשים על ידי גוי ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו ולא חיישינן שמא ישחוק סממנים כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל ואפילו על ידי החולה עצמו. **ומשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי הילכך אפילו אינו לא רעב ולא צמא מותר לאכלן ולשתותן** והא דנקט לרעבו ולצמאו לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט.

וכן נראה מדברי המרדכי שכתב בפרק שמנה שרצים (סי' שפד) שמותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול ואין בו משום רפואה כיון דאין לו מכה בגרונו.

¹ שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש פרק טו אות א:
"ומינה הא גבי רפואת אדם הטעם שגזרו בזה הוא משום דאדם בהול על רפואתו ולכן חששו לשחיקת סממנים".

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף א
מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה, ואפ"י ע"י א"י, גזירה משום שחיקת סמנים.

- שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף לז

כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן, אף על פי שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי; וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה. **ודוק' מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש, מותר.** הגה: וכן אם נפל למשכב, שרי² (ב"י).

7. לבוש אורח חיים סימן שכח סעיף א

כבר אמרנו בסימן שקודם זה [ס"א] **שגזרו חז"ל על כל רפואה גזירה משום שחיקת סממנין, במה דברים אמורים כשאין לו חולי, אלא מיחוש בעלמא והוא הולך ומתחזק כבריא, ואז אסור לעשות לו רפואה אפילו על ידי גוי גזירה וכו'.**

8. משנה ברורה סימן שכח סעיף א

(א) מיחוש בעלמא והוא מתחזק וכו' - **דאם כאיב ליה טובא וחלה כל גופו עי"ז או שנפל למשכב אף שאין בו סכנה מותר לעשות בשבילו רפואה שאין בה מלאכה וכההיא דסימן שכ"ז ס"א וכה"ג וע"י א"י מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה וכדלקמן בסי"ז וסל"ז ע"ש.**

(ב) שום רפואה - היינו **אפילו דברים שאין בהם משום מלאכה ג"כ אסור** וכדלעיל בסימן שכ"ז ס"א ולקמן בסעיף ל"ו וכה"ג.

(ג) ואפילו ע"י א"י - היינו **אפילו דברים שהוא רק משום שבות ג"כ אסור** על ידו **כיון שהוא רק מיחוש בעלמא**³.

9. ביאור הלכה סימן שכח סעיף לז ד"ה * וכן אם

* וכן אם נפל למשכב - עיין במ"ב שהסברתי דברי רמ"א וכמו שכתב הרדב"ז בתשובה באריכות ע"ש שכתב שכן משמע ברמב"ן וסיעתו ובהר"מ פכ"א בהדיא שכתבו אכל הני דמתניתין שהם דברים שאין בהם סרך

² משנה ברורה סימן שכח ס"ק קכא

אם נפל למשכב שרי - פי' לאכול ולשתות דברים שאין מדרך הבריאים לאכול ומסתימת דברי הרמ"א משמע שא"צ אפילו שיהיה א"י מושיט לו אלא מותר לו ליקח בעצמו ואף על גב דפסקינן לעיל סעיף י"ז כדעה ג' דשבות שיש בו מעשה אסור ע"י ישראל ואינו מותר כ"א ע"י שינוי צ"ל דשאני התם שמייירי במלאכות דרבנן או בדברים שמחזי כעין מלאכה אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה דהא לבריא מותר ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיקת סממנים בחולה גמור לא גזרו [רדב"ז וכו' מביאור הגר"א בשם תה"א להרמב"ן וכן מצדד להלכה בספר בית מאיר ע"ש שהאריך בזה]:

³ פסקי תשובות אורח חיים סימן שכח

א. מיחוש בעלמא או חולי קל, אשר אינו כרוך בחולשה או בצער וסבל כלל. ואין בו שום חשש סכנה, וגם אין חשש שיוחמר מצבו אם לא יטפל במיחוש זה, אסור לעשות שום רפואה להסיר המיחוש, ואף לא על ידי נכרי, ואסור לקחת שום תרופה ושום שיקוי או מאכל אשר אין דרך בריאים לאכלו (וחמיר טפי מאדם בריא לחלוטין שמוותר לו לקחת תרופה ושיקוי ושאר מאכל שאינו של בריאים, דהכא כיון שיש לו מיחוש איכא גזירת 'שחיקת סממנים' כשעושה דבר לרפואתו - שועה"ר סעי' א', כה"ח סק"ב, עפ"י השו"ע להלן סעי' ל"ז).

ב. מיחוש או חולי אשר כרוך בחולשה או בצער וסבל. אך מתהלך כאדם בריא ועושה כל פעולותיו וכל הצטרכויותיו כרגיל, ואין במיחוש שום חשש סכנה וכו', והוא הנקרא בלשון הפוסקים 'מקצת חולי', אסור לו לקחת תרופות, ועל ידי ישראל אסור לעשות שום מלאכה אפילו דרבנן ואפילו בשינוי, ואינו רשאי לעשות אלא מלאכות דרבנן על ידי נכרי (שבות דשבות), כדי להקל על סבלו או לחזק כוחותיו.

ג. מיחוש או חולי אשר כרוך בחולשה ניכרת או סבל רב ובצער גדול. אך עדיין מתהלך כבריא ולא נפל למשכב, תרופות עדיין אסור לו לקחת (כשיודע שלא יוחמר מצבו עקב אי לקיחת התרופות), אבל רשאי לעשות מלאכות דרבנן גם על ידי ישראל אם אין מצוי נכרי לפניו, אך יעשה בשינוי, ועל ידי נכרי מותר מלאכות דרבנן (שבות דשבות) אפילו בלא שינוי, ומלאכות דאורייתא על ידי נכרי דווקא בשינוי.

ד. מיחוש או חולי או פגיעה אשר כרוך בחולשה גדולה או בצער גדול אשר בעטיה נפל למשכב (שיש לו קושי לצאת מביתו מחמת החולי או החולשה), או נחלש כל גופו (שאינו יכול לעשות פעולותיו והצטרכויותיו כהרגלו מחמת טירדת הסבל והצער והחולשה) אפילו לא נפל למשכב (שיוצא מביתו). רשאי לקחת תרופות ושאר שיקויים וסמי מרפא כרגיל בימות החול, ורשאים לעשות לו על ידי נכרי כל מלאכה המסייע לרפואתו, ואפילו מלאכות דאורייתא, ובלא שינוי, וגם לישראל מותר לעשות מלאכות דרבנן, אך כשאפשר יעשה על ידי שינוי, ובשעת הדחק המיקל גם באיסורים דאורייתא על ידי שינוי יש לו על מי לסמוך.

מלאכה שהם במדרגה פחותה ממלאכות הנעשים ע"י א"י שמותר לחולה ומתניתין דאסר היינו רק בבריא שחושש.

אכן באמת עיקר דברי הרמב"ן וסייעתו שחלקו זאת לשלש מדרגות אינו מוסכם לכו"ע וכמו שנבאר ומהש"ס משמע ג"כ לכאורה להחמיר כוותיהו דהנה בשבת ק"ט איתא רבינא אשכחיה לר"א וכו' דצמית ליה בחמרא א"ל לא סביר לה מר וכו' ושני ליה גב היד וגב הרגל שאני דאמר וכו' מחללים עליהם את השבת ומפשטות הסוגיא משמע דליכא אלא תרי דרגי או חולי שאין בו סכנה או חולי שיש בו סכנה וכ"כ רש"י ומכתו מסוכן ומחללים כו' ע"ש ומסתמא בענין זה הוי כאיב ליה טובא וגם זה הוא בכלל חולה כמבואר בהג"ה בסעיף י"ז ולדברי הרמב"ן וסייעתו אפילו אם לא היה בזה סכנה נמי מותר לצמות דהא אין בזה סרך מלאכה [ואולי דלרווחא דמלתא קאמר דאפילו סכנה יש בזה אבל אה"נ דאפילו בסתם חולה נמי מותר א"נ דשם לא הוי כאיב ליה טובא עד שיצטער מזה כל גופו ולכן אי לאו דהיה ע"י אבר זה גופא חשש סכנה היה אסור] וז"ל ר' חננאל שם ואי מפנק אפילו חמרא נמי אסור אא"כ ישנה מכה של חלל שמחללין עליה את השבת עכ"ל ומשמע מדבריו לכאורה ג"כ שלא הותר שום דבר רפואה אא"כ הוא חולה מסוכן וכן בירושלמי בסוגיא משמע ג"כ כעין זה דאיתא שם מהו למשתי קרוטין בשובתא אם לתענוג מותר אם לרפואה אסור ופריך ולא מן השפה ולפנים הוא פתר לה בלבד דבר של סכנה עכ"ל הירושלמי ומשמע דאין מתירין אפילו לשתות דבר רפואה כ"א בחולי מסוכן וכן משמע בכמה ראשונים היינו במאירי דף קל"ד ע"ב אין נותנין חמין ושמן ע"ג המכה במקום שאין בו סכנה גזירה משום שחיקת סממנים [וכ"כ עוד בדף קכ"ח בני מלכים סכין בשמן אף על פי שאין בהם סכנה וכ"כ עוד בדף קמ"ח] וכ"כ בשיבולי לקט סי' קי"ז וז"ל אוכלין ומשקין שדרך לאוכלן וכו' מותרות אבל הני שאין דרך וכו' אסור אא"כ היה בו סכנה כן פי' ר' ישעיה עכ"ל וכן משמע במרדכי פרק שמונה שרצים וז"ל אשה שיש לה מכה מכמה שנים אם יכולה לתת אפר מקלה וכתב דבשבת אסור אם אין בו פק"נ גזירה משום שחיקת סממנין ע"ש וליכא למידחי דאפר מקלה גרע דדמי למלאכה דהא מביא גם מסיכת שמן ע"ש הרי דלא חולק כלום ועוד יותר מבואר שם במרדכי באותו עמוד גבי לשתות מי רגלים ע"ש וכן ברקח סוף סימן ק"ט כתב וז"ל וכל מקום שנכתה הרפואה ואין בו סכנה אסור ע"ש.

והנה עיקר סייעתא לדעת המקילין הוא מדאיתא בגמרא דצרכי חולה שאין בו סכנה עושין ע"י א"י והרי אפילו אם הא"י מכין לו הרפואה ע"כ השתיה של רפואה גופא הרי עושה הישראל בעצמו ואפ"ה שרי והנה הפוסקים שהבאנו להחמיר ע"כ יתרצו דהכא כיון שהא"י מכין לו הרפואה ומושיט לו איכא היכר שלא יבוא הישראל אח"כ לשחיקת סממנים [ועיין בב"י] משא"כ בעלמא שהישראל לוקח בעצמו הסממנים שחוקים שהוכנו מאתמול וליכא הכירא אסור. הארכתי בכ"ז לבאר דדעת הרמב"ן וסייעתו [ולפי דברי הרה"מ גם הרמב"ם סובר הכי] אינו מוסכם ליתר הפוסקים שהזכרתי ומ"מ לא נוכל למחות ביד המקילין אחרי שבשו"ע סתם כוותיהו ומלתא דרבנן הוא ופשטות הסוגיא דעושין צרכיו של חולה ע"י א"י משמע יותר כוותיהו.

10. שמירת שבת כהלכתה פרק לד הערה פג

...ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דבלקייחת גלולות נגד הריון אין משום רפואה, דרפואה היא רק למי שיש לו צער הגוף או מרגיש חולשה, אבל לא לעניני הריון, אך מהספרים לא משמע כן. וצ"ע.

11. שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן נ (בענין נטילת ויטמינים)

...אמנם המג"א בס"ק מ"ג לא מתיר באין לו שום מיחוש כי אם בשותה או אוכל אותו לרעבו או לצמאו אבל אם עושה לרפואה אסור אף על פי שהוא בריא, והיינו דלפי המג"א לא שרי כי אם דוקא לרעבו ולצמאו או לתאוה, אבל כל שכוונתו להיות גופו בריא אסור, וכדמבאר הפרמ"ג שם, וכך פוסק עפ"י המשנ"ב בס"ק ק"כ דאם הוא עושה לרפואה כדי לחזק מזגו כתב המ"א דאפילו בבריא גמור אסור ע"ש, ובנידוננו הא הוא כדי לחזק מזגו, וצריך להיות איפוא אסור לקחתם בשבת לפי המג"א ודקיימא בשיטתיה.

אבל... דברי המג"א אינם מוסכמים והמה רק ע"פ שיטת הטור, לפי דעתו בכונת דבריו, אבל הב"י בטור שם סובר בהדיא דלא כן, אלא דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים אפי' אינו לא רעב ולא צמא, וגם בדעת הטור כותב הב"י שם לפרש דהוא נמי כן, והא דנקט לרעבו ולצמאו הוא לא דוקא אלא אורחא דמילתא נקט ע"ש, ועפ"י מובן לנו פסקו של הב"י בשלחנו הנ"ל דז"ש דכל שאין לו שום מיחוש מותר, דברור הוא דר"ל דמותר אפילו לשתותו לרפואה [דהיינו כדי לחזק מזגו], אשר על האי גוונא הוא שמוסבים דבריו בזה, ודבר זה נראה יוצא כן גם מדברי הרמ"א ממה שמוסיף ע"ז וכותב בלשון: וכן אם נפל למשכב שרי, ומשוה אותו שאין לו מיחוש לאותו שנפל למשכב ובא גם זה ולימד על זה דמה אם נפל למשכב שרי אפילו לרפואה, הוא הדין נמי דשרי אפילו לרפואה למי שאין לו שום מיחוש... ולא עוד אלא דבביאור הלכה בד"ה אבל, משיג במפורש על דברי המג"א וכותב דמ"ש המ"א שכן מוכח ברמב"ם דאפילו בריא שאין לו מיחוש אסור אם עושה לרפואה. דאינו מבין ראיתו כלל טפי מה שפירשו הרה"מ ע"ש, כן יעוין בספר אגלי טל במלאכת טוחן ס"ק מ"ז מה שמאריך בסתירת ראיותיו של המג"א בזה עיין שם, ועוד יעוין בספר תורת שבת סי' שכ"ח ס"ק מ"ט שכותב ג"כ להשיג בחזקה על המג"א ולסתור

ראיותיו... וא"כ ה"ה גם בנידונו מותר לקחתם לבריא שאין לו מיחוש ולא גזרין בכה"ג משום שחיקת סממנין, מכיון שאינו בהול, ולא עוד אלא דהו"ל זה לגביה כשאר אוכל ומשקה אשר כולם עשויים להברות הגוף...

רפואה בדבר שדרך בריאים לעשותו

1. משנה מסכת שבת פרק יד משניות ג-ד
אין אוכלין איזוב יין בשבת לפי שאינו מאכל בריאים אבל אוכל הוא את יעזר ושותה אבוברועה כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עיקרים מפני שהן לירוקה אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו וסך שמן עיקרין שלא לרפואה.

החושש בשינוי לא יגמע בהן את החומץ אבל מטבל הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן ולא שמן ורד בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן שכן דרכם לסוך בחול רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם⁴.

2. רמב"ם על משנה מסכת שבת פרק יד משנה ג
ואמרו כל האוכלים אוכל אדם לרפואה, ענינו כל מה שדרך הבריאים לאכלו וליזון בו מותר לאדם לאכלו לרפואה כיון שהוא נאכל אצל הכל.

3. תפארת ישראל - יכין מסכת שבת פרק יד משנה ג
שאינו מאכל בריאים. וכל הרפואות אסורות גזירה משום שחיקת סממנים לרפואה, דהו"ל תולדת טוחן, ודוקא בבריא אבל חולה ממש שרי, מיהו שרפים מתוקים להנעים הקול, מותר לשתותן (שכ"ח סל"ח).

תרופות שהחל לקחת קודם השבת

1. ערוך השולחן אורח חיים סימן שכא סעיף מה (דווקא כשיש סכנה אם לא ימשיך בנטילת התרופה) עוד כתב בסעיף י"ח אין שורין את החילתית לא בפושרין ולא בצוננין שדרך לשרותו לרפואה אבל נותנו לתוך החומץ ומטבל בו פתו. היה שריו מאתמול מותר לשרותו בשבת [דבלאו רפואה נמי משקה הוא]. ואם שתה ממנו יום חמישי ויום ששי וצריך לשתות גם בשבת מותר שכך הוא דרך רפואתו לשתותו ז' ימים זה אחר זה, הלכך מותר לשרותו בצונן וליתנו בחמה מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו, עכ"ל. ואי ליכא חמה מותר אפילו באור מפני הסכנה [מג"א סקכ"ז] וגם זה אינו ידוע לנו כלל וגם זה בגמ' שם, ושם מבואר דלא מיירי בחולה אלא בבעל מיחוש שיש לו כבידות הלב, ע"ש, ואין זה מחלה, והיה אסור לשתותו בשבת אלא משום דהתחיל מקודם מוכרח לגמור דאל"כ יש סכנה בדבר ולכן אם אצלינו יארע כענין זה ג"כ יש להתיר.

2. ספר החיים (הגר"ש קלוגער) סי' שכ"ח פ"ו עמ' מב
הנה מרגלא בפומא דאינשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת מותר לו לעשותה אפילו בשבת ואם לא התחיל בחול אין לו להתחיל בשבת, והנה לא נודע מנין יצא להם זה, ונראה דלמדו זה מדין רטי' דמבואר לעיל דאסור להחזיר רטי' ומבואר בתוס' שם ובמג"א כאן דליתן לכתחילה אסור בלא"ה מכח שמא יבא לידי שחיקת סממנין אך להחזיר לא שייך שחיקת סממנין לכך אסור מכח שמא ימרח, וא"כ מוכח דהיכי דכבר הי' על מכה לא שייך חשש שחיקת סממנין רק שמא ימרח, ולפ"ז ברפואה שהיו דרך אכילה ושתיה לא שייך חשש שמא ימרח רק דאסור מכח חשש שחיקת סממנין, ולפ"ז היכי דלא הוי בתחלה לא שייך חשש שחיקת סממנין, א"כ ה"נ בזה להתחיל לאכול ולשתות רפואה חדשה בשבת בזה יש לחוש כיון דלא הוכנה לו מבעוד יום שמא יבוא לשחוק בשבת, אבל אם כבר התחיל בה מבע"י אז מסתמא כבר הכין לו ממש דרך רפואתו כדבעי וליכא למיחש שיבא לידי שחיקת סממנין וכמו שמותר לאכול ולשתות כל דבר ולא חיישינן שיבוא לידי שחיקת סממנין, ולכך ה"נ ברפואה כל שהתחיל בה כבר מבע"י אין לחוש לידי שחיקת סממנין, ואף די ש לדחות דאינו דומה ממש לרטי', מ"מ דמיון יש לזה⁵, ומילתא דמסתברא הוא בלא"ה דהיכי דכבר

⁴ תפארת ישראל - יכין מסכת שבת פרק יד משנה ד:

"בני מלכים הם. והלכה כר"ש, דכל מילי דחזי למאן דהו, שרי להכל".

⁵ בציץ אליעזר (שם, אות טו) כתב לדחות את מקור דברי הגר"ש קלוגר:

"ומזה, דהוכחת הגרש"ק ז"ל מדין החזרת רטי' ג"כ אינה הוכחה כלל, דבשם הרי איכא היכרא בזה גם כלפי הרואים, שרואים בהדיא שרק מחזיר רטי' שכבר הונחה עליו מע"ש, ועל כן בהיות דאיכא היכרא בכך לכו"ע שפיר כותבים התוס' דאין בשם בכה"ג החשש של שחיקת סממנים, אבל משא"כ באכילת או שתיית רפואה הרי אין כל היכרא כלפי הרואים שהתחיל בכך עוד קודם השבת, כמובן, על כן בכל כה"ג הסברא נותנת לומר שלא משנה כלל מה שהתחיל קודם ושפיר קיימת גזירת חכמים גם על בכה"ג, ואולי התכוון לזה גם הגרש"ק בעצמו במ"ש ואף שיש לדחות דאינו דומה ממש לרטיה, אבל לפענ"ד גם דמיון אין לבשם דאין הנידונים שוים כלל".

אולם בהמשך כתב הציץ אליעזר (שם, אות יז) לחזק את חידושו של הגר"ש קלוגר:

התחיל מבע"י אין לחוש כל כך⁶.

3. שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קול משיבת נפש פרק טו בסיכום בסוף הפרק טו: "מי שהתחיל לקחת תרופות ממקודם השבת ואם יפסיק מלקחתם בשבת יגרום לו זה צער או מכאובים או פיגור מה בהחשת ריפוי מחלתו מותר לו להמשיך לקחתם בשבת, ובפרט בתרופות שבימינו שיחיד אינו יכול לעשותם.

4. אמרי יושר (הרב מאיר גריינימן), מועד, בסוף הספר "פסקים ודברים ממרן ז"ל" (החזו"א), סעיף צז צז. תרופה שצריכים ללקחה זמן ממושך ברציפות וא"א להפסיק יום שלם, התיר ללקחה בשבת, (ואף במי שלולא זאת לא הותר לו רפואה בשבת).

5. פניני הלכה שבת ב, פרק כח, ו - דין תרופות שנוטלים ברצף מי שהתחיל ליטול לפני שבת תרופה שצריכים ליטול ברציפות מספר ימים, ואם ידלג על נטילתה בשבת, יפגע בהשפעתה - רשאי להמשיך ליטול אותה בשבת. מפני שיש סוברים, שגזירת חכמים לא חלה כלל על תרופות שהתחילו ליטול לפני שבת (ר"ש קלוגר). וכאשר מדובר בתרופות שמיצרות בבית חרושת, אפשר לכתחילה לסמוך על דבריהם, וליטול את התרופה גם שלא במקום צער⁷.

וכן אשה שנוטלת כדורים למניעת הריון או לחיזוק הריון, יכולה להמשיך ליטול אותם בשבת.

מי שרגיל ליטול בכל יום ויטמינים לחיזוק בריאותו או כדורי הרזיה, רשאי להמשיך לקחתם בשבת⁸.

"ואולי יש להסביר את המרגלא בפומא דאינשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת מותר לו לעשותה בשבת שמזכיר הגרש"ק, גם בכזאת. מפני דאימתי אסרו לקיחת רפואה בשבת היינו דוקא היכא שהלקיחה בשבת יש בה כשלעצמה בכדי להביא לו התרופה, דאז רק אז הוא דגזרו גזירת שחיקת סממנים, דבידיעתו שזה יביא לו התרופה יבוא מתוך בהילות גם לשחוק סממנים אם יצטרכו לכך, אבל בהיכא שקבע הרופא שלקחה של יום אחד בלבד לא תביא לו הרפואה וצריך לזה כמה וכמה ימים, אזי לא נחשב זה כלקיחת תרופה בשבת, אם לא שהיום האחרון של לקיחת התרופה חל בשבת אזי י"ל דאסור גם בכגון דא בהיות שיוצא שכאילו המכה בפטיש של תועלת הרפואה נעשה ביום השבת שהוא היום האחרון של גמר הלקיחה" (ולענ"ד נראה שמה שחידש על המכה בפטיש ניתן לדחות, שהרי הסברה שכתב על לקיחת כמה ימים לכאורה שייך גם כשהיום האחרון בשבת, ואין שום הכרח לחדש את סברת מכה בפטיש שהעלה הגאון).

ומ"מ סיים הציץ אליעזר שבצירוף סברת היעדר גזירת שחיקת סממנים בימינו, ודאי כדאי הוא הגר"ש קלוגר לסמוך עליו:

"עכ"פ להלכה נראה דכל שיש מקום להניח שבאי המשכת לקיחת הרפואה בשבת תביא לו לידי מכאובים היוצאים מגדר מיחושים בעלמא או שיצטער מזה, אזי כדאי הגרש"ק ז"ל לסמוך עליו ולהורות להתיר המשכת לקיחת הרפואה גם בשבת, ובפרט כשנצרך לזה לסניף גם מה שהבאנו לעיל בדברינו מה שיש מקום בכלל לצדד צדדי היתר על כגון הרפואות שבזמינו שיחיד אינו יכול לעשותם".

⁶ בהמשך דבריו העלה הגר"ש קלוגר להקל דוקא באופן שהכנת התרופה היא בדרך בישול ובישול מערב שבת:

"ועוד הי' נראה לומר דאף אם נחמיר אף שהתחיל בה מבע"י, מ"מ לא אסרינן לאכול ולשתות רק בדבר שהיו רפואות שלא ע"י בישול רק מערבו כך ואוכלו ושותהו בזה יש לחוש אם נתיר לו לעשותו לשם רפואה יבא אף לשחוק סממנים, אבל דבר שתיקונו הוי ע"י בישול אם כבר בישלו והכין לו מע"ש מותר לשתותו בשבת, דמ"מ לחוש לשחיקת סממנים אחר הבישול בזה אין לחוש שהרי דרכו לתקנו ואח"כ לבשלו, ואחר הבישול אין דרכו לעשות בו שום דבר, ולחוש לשמא ישחוק הסממנים קודם הבישול למה ישחוק אלא ודאי לבשלו היום בודאי לא יתיר שחיקה שאינו לצורך היום. ולחוש שיבא לבשלו היום זה לא שמענו מעולם דבאיסור חמור כבישול ודאי לא עבידי דטעה, בפרט שיהי' לו סימן בגופו כיון שהכין ובישול אותו מע"ש מידע ידע דבשבת אסור לבשלו ולא יבא לבשלו בשבת, ולכך נראה דכל דהוי דרך בישול וכדומה ואחר הבישול אין מערבין בו שום דבר, דמותר לשתותו ולאכלו בשבת, ועכ"פ נראה דבהצטרף תרוייהו דכבר התחיל מבע"י לעשות רפואתו וגם בשלו מבע"י ודרך בישול הוא מותר אף בשבת, וכל כה"ג יש להקל בפרט במילי דרבנן".

ובסוף הדברים הכריע ש"אם הוי דרכו רק ע"י בישול אף בשבת יש להתיר היכי דכבר התחיל בה בחול. ובמצטער הרבה יש להקל בחד מיניהו ג"כ או בשהתחיל בה קודם שבת או בדרך בישול... כנלפענ"ד".

⁷ פניני הלכה בהערה 4 שם:

"ויש שהקילו רק כאשר צריכים ליטול את התרופה שבעה ימים רצופים לפחות, ואם יפסיק ליום אחד יגרם לו נזק (רשז"א). ועי' בשש"כ לד, הערה עז, וארח"ש כ, קכד. וגם אם התרופות לא היו מיוצרות בבתי חרושת היה אפשר להקל, הואיל והמחלוקת בדברי חכמים. ק"ו כשהן מיוצרות בבתי חרושת. ונלענ"ד שגם מי שרגיל ליטול מעת לעת גלולות כאקמול וכיוצא בזה, רשאי ליטול מהן גם במקום מיחוש, שכן התרופות מוכנות אצלו תמיד מערב שבת".

⁸ פניני הלכה בהערה 4 שם:

"עפ"י שו"ע שכח, לז, מותר לבריא לבלוע מאכל שרק חולים אוכלים לרפואתם. יש שרצו ללמוד מזה שמותר לבריא לבלוע ויטמינים וכדורי הרזיה. ולמ"א ומ"ב קכ, אם הבריא רוצה לאכול את מאכל החולים כדי לחזק את בריאותו - אסור. ובאג"מ או"ח ג, נד, חשש לדבריהם באדם חלש, והתיר לבריא שנוטלם כדי שלא יחלה. וכ"כ בהליכות עולם ח"ד תצוה מא. ונראה שחולה שרוצה להקל בזה, יכול לסמוך על הציץ אליעזר שהתיר מפני שאין עושים כיום תרופות בידיים. ק"ו כאשר הוא נוטלם בכל יום, כמבואר לעיל".

1. קצות השלחן ח"ז סי' קלד אות ז עמ' יט-כ

ונראה לומר דאיסור רפואה משום גזרת שחיקת סמנים קיל טפי בזמננו כיון שעכשיו אין בקיאים בשחיקת סמנים והרפואות נעשות ע"י הרוקחים בבית המרקחת ועפ"י פקודת הרופא, לא שייך למגזר דלמא אתי לשחיקת סמנים, והרי זה דומה למש"כ התוס' (ביצה ל.) ד"ה תנן אין מטפחין, פי' רש"י שמא יתקן כלי שיר, ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר עכ"ל, וה"ד הרמ"א (סי' של"ט) והמג"א (סי' של"ח סק"א) מצרף סברא זו לסניף להיתר פעמונים בפרוכת, וכן הא"ר (סי' של"ח סק"ג) מצרף סברא זו להיתר אמירה לנכרי לתקן כלי שיר לחופות, אע"פ דהוי אמירה לנכרי בדאורייתא. מ"מ עיקר האיסור דאמירה לנכרי הוא שמא יעשה בעצמו, וכלי שיר אין בקיאים ע"כ שבות זה לא חמיר, ועי' בנו"ב (מהדו"ת סי' מ"ט) בענין הגזרה שמא יעשה חבית של שייטין דאינו נמצא בזמננו והביא ד' התוס' הנ"ל וסיים דאין סברא זו מוסכמת, ועיין בתורת חסד להגאון מלובלין ז"ל תשובה ארוכה בענין גזרת חז"ל אם כשבטל הטעם בטל הגזרה, ובאות ו' הביא תשו' הרא"ש שיש חילוק בין היכא שטעם האיסור ידוע דבזה כשבטל הטעם בטל האיסור, משא"כ היכא שאין טעם האיסור ידוע כ"כ דאז אף כשבטל הטעם לא בטל האיסור וצריך מנין אחר להתירו, והסביר זה משום דאינשי לא מסקי אדעתיהוה שגזרה זו תליא בטעם זה, ואם נתיר להם עכשיו יבואו להתיר זה אף במקום שיהיה שייך אותו הטעם של הגזרה, והביא דברי התוס' ביצה הנ"ל וכו' ע"ז דהתוס' ס"ל דבגזרת אין מטפחין ואין מרקדין הוי טעם הגזרה ידוע שמא יתקן כלי שיר ומשו"ה עכשיו שבטל הטעם בטל האיסור ממילא, וסיים שם ז"ל ועתה מי מאתנו יעיז בדעתו לשקול בפלס שכלו איזו גזרה חשיב הטעם ידוע שלא יצטרך מנין אחר להתירו, ואין לנו אלא דברים מפורשים בדברי הראשונים שהטעם ידוע והותרה הגזרה ממילא כשנתבטל הטעם עכ"ל, ולפ"ד גם איסור רפואה בשבת י"ל דאין הטעם ידוע שאסרו משום שחיקת סמנים, וצריך מנין אחר להתירו, אבל באות ה' כ' עוד חילוק דאם היכא שמתחלה וראשית הגזרה חילקו בדבר והוציאו מן הכלל אותן שאצלם לא שייך טעם הגזרה שלהם, בזה אם אח"כ נתבטל הטעם לגמרי בטלה ג"כ הגזרה, ולפ"ז באיסור רפואה בשבת שבתחלת הגזרה הוציאו מן הכלל רפואה שאינה ניכרת כגון אוכלין ומשקין, ובגמ' שבת (ק"ח:) שורה אדם קילורין מע"ש ונותן ע"ג עינו בשבת, ופירש"י כיון דאצרכוה לשרותה מע"ש איכא היכרא וליכא למיגזר, הרי דבאופן דאין חשש משום שחיקת סמנים לא גזרו. ובגמ' עירובין (ק"ב:) מחזירין רטיה במקדש אבל לא במדינה, וכו' התוס' פי' בקונטרס גזירה שמא ימרח אבל לשחיקת סמנים ליכא למיחש כיון דמאתמול היה עילויה, הרי דלא גזרו היכא דליכא למיחש לשחיק"ס, ושפיר י"ל דבזה"ז דאין בקיאים בשחיקת סמנים בטל האיסור ממילא. (והב"י סי' של"ט כ' בטעם התוס' דאין בקיאים לתקן כלי שיר, דאין צריך מנין אחר להתירו משום דלא שכיח ודמי למים מגולים דשרי לפי שאין נחשים מצויין, והתו"ח הנ"ל דוחה דבריו, אבל גם ברמ"א סי' של"ט כ' דמלתא דלא שכיח הוא, והט"ז שם הסכים לזה, ועי' שד"ח כללים מע' דבר, ולפי"ז גם שחיקת סמנים האדנא מלתא דלא שכיח הוא, וא"צ מנין אחר להתירו).

ומ"מ יש לפקפק בזה, דאע"ג דאין אנו בקיאים בשחיקת סמנים, אבל יש לומר שנמצאים מקומות בעולם, שעדיין מעשה אבותיהן בידיהם לטפל ברפואות ביתיות ושוחקין בעצמם הסמנים, וכיון שהטעם לא בטל לגמרי י"ל דעדיין הגזרה במקומה עומדת, וכמ"ש התו"ח הנ"ל דגזרת שמא יעבירונו לא בטל אע"פ דאין לנו רה"ר בזה"ז לפי שסו"ס נמצא מקום בעולם שיש שם רה"ר, ומ"מ לא דמי לרה"ר דרה"ר הוא דבר שאינו בטל מן העולם, ובזמננו בערים הגדולות ששם מרוכזים קהל גדול ודאי יש רה"ר, אבל שחיקת סמנים הולך ובטל מן העולם עם התקדמות הרפואה ובתי המרקחת שבכ"מ שהם נמצאים אין היחידים עוסקים ברפואות משלהם.

ויש לעשות סניף מסברא זו, כגון היכא דנחלקו הפוסקים יש לצרף הסברא להיתרא. וכן יש אנשים בעלי ספקות שאע"פ שיש להם צער גדול אינם יכולים להחליט בעצמם אם כל גופם נחלש מזה או שלא הגיעו לחולי כל הגוף. יכולים לסמוך להיתר רפואה בזה"ז דלא שייך כ"כ חשש שחיקת סמנים כנ"ל. אבל במיחוש בעלמא דלכו"ע אסור ברפואה אין להתיר גם בזה"ז.

2. רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה לא

אין מקיאים את האוכל בשבת, בד"א בסם שמא ישחק סמנין אבל להכניס ידו לתוך פיו ולהקיא מותר, ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבא להשקותו סמנין המשלשלין, ומותר לכפות כוס על הטבור בשבת כדי להעלותו, וכן מותר ליחנק וללפף את הקטן ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי, ולהעלות אנקלי, שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסמנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהן.

- שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש פרק טו אות ב-ד
הרי נלמד לכאורה מדברי הרמב"ם דלא כהאמור⁹, אלא דסוג רפואה שלא שייך בה שחיקת סממנים לא
היתה הגזירה על לקיחתה בשבת, והיינו דס"ל להרמב"ם דהגזירה היתה פרטית על סוג הרפואה ואם בסוג
זה יש בה גם שחיקה אזי אפילו אם כבר שחוקה ועומדת גזרו משום פעם אחרת שלא תהיה מוכנה ויבואו
גם לשחוק, אבל אם לא שייך בה שחיקה אזי לא היתה בכלל הגזירה.

ויש להקשות על הרמב"ם מסוגית הגמ' בשבת ד' נ"ג שם דמשמע דגם בהעמדת אדם במים לצורך רפואה
גזרו משום שחיקת סממנין ופליגא רק אם גם בבהמה גזרו, וביותר ממה שפוסק הרמב"ם באותה ההלכה
שם דאסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבוא להשקותו סמנין המשלשין. וכן פוסק
בהלכה כ"ח שם שאסור ליגע את עצמו כדי שיזיע בשבת מפני שהיא רפואה. אף על פי שלא שייך גם בשם
שיטעו לבוא לידי שחיקת סממנין, אם לא שנאמר שבכאן שאני שיש לזה גם נימוק נוסף שיש לו צער מהן
כדמדגיש הרמב"ם לכתוב טעם זה, ולכן כל ששתיים לו, שאין עושין אותן בסממנין וגם יש לו צער מזה, בכל
כגון דא הוא דלא גזרו על ההשתמשות ברפואה הזו בשבת...

(ג) אולם להלכה עלינו ללכת בזה בעקבות הרמב"ם והטור בהיות וגם השו"ע /או"ח/ בסי' שכ"ח סעי' מ"ג
סתם לפסוק כדבריהם...

(ד) ולפי ההסבר האמור בדעת הרמב"ם הטור והשו"ע שיוצא לנו עפ"ד הט"ז, צריך להיות איפוא הדין בזמנינו
שישנם רפואות כאלה לסוגי מחלות שאדם פרטי לא יוכל בשום פנים להכניס ולעשותם, דלסוג מחלה כזאת
שאינן תרופה לה כי אם מסוגי התרופות שאדם פרטי לא יוכל בשום פנים לעשותם דאזי מותר לו שפיר לקחתם
בשבת במקום צערא בהיות שאין שייכות רפואה למחלה זאת ע"י שחיקת סממנים כלל, וא"כ לא הוי זה בכלל
הגזירה.

ואפילו אם המצא ימצא סוג בני אדם של מיעוטא דמיעוטא שמחזיקים בתועלת עשיית תרופה שטעונה שחיקת
סממנים גם לסוג מחלה האמורה, וגם מכינים אותה בעת לצורך, מ"מ י"ל דאפילו הכי עלינו ללכת בזה אחרי
רובא דעלמא¹⁰.

3. פניני הלכה שבת ב, פרק כח, ה - תרופות בימינו
יש אומרים, שבכל מקרה של צער או מיחוש, מותר כיום ליטול בשבת תרופות שמויצרות בבתי חרושת,
משום שאין חשש שיבוא אדם לשחוק סממנים כדי לייצר תרופה כזו. ודעת רוב הפוסקים, שגם היום אסור
לחולה במקצת ולסובל ממיחוש ליטול תרופות בשבת, ושני טעמים לדבר: האחד, שלדעת רבים, כל תקנה
שתיקנו חכמים אינה מתבטלת בלא החלטה של בית דין יותר חשוב ויותר גדול מבית הדין שקיבל את החלטה
האיסור. והשני, שעדיין יש אנשים שמכינים תרופות ביתיות, ונמצא שטעם התקנה לא נתבטל לגמרי.

למעשה, כל זמן שהמיחוש רק מטריד ולא גורם צער, נכון להחמיר ולא ליטול תרופות שמויצרות בבתי
חרושת. אבל כאשר המיחוש גורם צער, אפשר ליטול אותן. וזאת משום שיש סוברים שחכמים לא אסרו
נטילת תרופות במקום של צער, ואף שלדעת רבים גם במקום צער אסרו חכמים ליטול תרופות, כאשר מדובר
בתרופות שמויצרות בבתי חרושת, שאין חשש שאדם פרטי ינסה להכין בכוחות עצמו, נכון להקל. ויש להוסיף,
שכאשר מצד הדין אפשר להקל, הרי שראוי לנהוג כך משום מצוות עונג שבת.

לפיכך, כאשר אדם מוטרד ממיחוש באוזניים או בעיניים, לא יקח טיפות לרפאן. אבל אם המיחוש מצער אותו,
יקח טיפות. וכן לגבי נזלת, כאשר היא רק מטרידה, לא יקח טיפות לאף, אבל אם הנזלת מצערת אותו, יקח
טיפות לאף. וכן מותר למי שסובל מנדודי שינה ליטול כדורי שינה, כי בלא זה יצטער. אפשר אולי להציע,
שאם המצטער במצב שלדעתו ראוי לטרוח וללכת ק"מ כדי להביא לו תרופה, סימן שהוא ממש מצטער,

⁹ ציץ אליעזר שם: "יוצא לפי"ז לכאורה שכל דבר שיש בו משום רפואה אפילו הוא בגוונא שלא יוכלו לבוא בו בשום פעם
לידי שחיקת סממנין, מ"מ אסור לקחתו בשבת משום גזירה כללית שיבואו לטעות הוא או אחרים הרואים ללמוד מזה
על מקרה אחריו ועל תרופה אחרת שיהא זקוק לה אז ולא תהיה מוכנת לפניו שמותר גם להכניס הגם שדבר ההכנה
בשם תהא כרוכה עם שחיקת סממנין..."

(ב) אולם למעשה מצינו בזה מבוכה בדברי הפוסקים בביאור דעת הרמב"ם והטור והשו"ע בזה".

¹⁰ ציץ אליעזר שם:

"וראיתי בספרים קצות השלחן ח"ז סי' קל"ד בבדי השלחן אות ז' ושו"ת עולת נח סי' ג' שדנים ג"כ לומר שלא יהא שייך
בזמן הזה גזירת סממנים, אבל המה דנים בדרך כלל ובאים עלה מכח טעם דבטל הטעם, וממילא מעוררים מה שיש
לדון דאעפ"י שבטל הטעם לא בטלה הגזירה, עיין בדבריהם באריכות. אבל לפי דברינו האמורים יוצא שבכל כהאי
גוונא גם מתחילה לא גזרו.

ובאופן כללי קשה לדון להתיר בזה"ז כי רבו עוד רבו בקרב העדות השונות שמשמשים גם בתרופות ביתיות שעורכין
אותן בעצמם באופן שקיים שפיר טעם הגזירה של שחיקת סממנים".

ומותר לו ליטול תרופה שמיוצרת בבית חרושת. ואם לדעתו אין צורך לטרוח כל כך, הרי שזה רק מיחוש, ועליו להימנע מנטילת תרופה¹¹.

וכל זה אמור לגבי אדם שאינו רגיל ליטול תרופות מעת לעת, אבל הרגיל בכך ומקפיד שיהיו לו בביתו תרופות שונות נגד כאבי ראש וכיוצא בזה, רשאי ליטול תרופות שמיוצרות בבית חרושת גם במקום מיחוש (עפ"י הנימוקים המבוארים בהלכה הבאה ובהערה).

4. שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן נ אות ז

(ז) ומדי דיונונו בנוגע ללקיחת תרופות בשבת, יש לדעתי להזהר מלהפריז בחומרות בזה, וחשוב לדעת ולהזכיר מ"ש בשו"ת רדב"ז ח"ג סי' אלף ס"ח, ומביא זאת בשם גדולי הראשונים, דהך איסורא משום שחיקת סמנין היא גזירה דרבנן בעלמא היא וקולא טפי מאמירה לעכו"ם ומשום שבות דרבנן ואפילו מאמירה לעכו"ם בשבות דרבנן עיין שם, ורמז מזה בקצרה גם בביאור הלכה שם לסעי' ל"ז ד"ה וכן אם יעו"ש, ומוסף ע"ז לעיין בספרי צ"א ח"ח סי' ט"ו פרק ט"ו מ"ש מקום להקל עוד ביותר על בזה"ז דאין מצוי שחיקת סממנים ולא בקיאים בזה עיין שם, ולכן אין לגבב בזה חומרות כפי שראיתי לכמה מאחרוני זמנינו אשר למעשה קולות המה בהונשמרתם, ועלינו ללכת בזה בעקבות שיטת השו"ע בזה יעו"ש בביאו"ה ד"ה וכן אם בסוה"ד עיין שם וד"ל.

תרופות להרגעת כאב

1. שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן נ אות ה

(ה) לשאלתו השניה, אם מותר לקחת בשבת תרופות ארגעה שנחוצים מאד לאלפי איש ממש בכל יום.

תשובתי ע"ז היא. תרופות ארגעה שאינם מרפאים כלל ובאים רק להשקטת העצבים והמתח בלבד, או השקטת מיחושים הגורמים לו את ההפרעה, אבל אינם מרפאים, סוגים כאלה יש מקום להתיר לקחתם בשבת, ומקורות לכך ימצא בספרי צ"א ח"ח פט"ו סי' ט"ו כדיעו"ש.

2. שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש פרק טו אות כא

...ויש גם מקום לסברת הקצות השלחן שם במ"ש לצדד להתיר ההרחה של משחת הוויקס מטעמא דאינה מרפאת אלא מפסקת לפי שעה את נזילת הליחה, ומה שדוחה זאת מפני שגם ביטול הנזילה לפי שעה הוא רפואה לפי שעה, ע"ש [וכן מ"ש בבדי השלחן שם אות ל' לענין שתיית סודה למי ששורף לו על הלב אחר האכילה ע"ש]. אין בזה כדי דחיה. ויעוין מ"ש בכגון זה גם בתפארת ירושלים על המשניות פ"ו דשבת אות פ"ה עיין שם. ויעוין בירחון תל תלפיות תמוז מנ"א תרפ"ה ותשרי כסלו טבת תרפ"ו מה שציידו רבנים להתיר למי שחושש באצטומכא שלו ויש לו צער בקיבה כשאוכל מאכלים קשים ליקח בשבת אחר האכילה כפ מלא סאדא ביקארבאנא /סודה לשתייה/ שנקרא ג"כ בראזא מטעמא דאינו מרפא כלל האצטומכא ואינו מעלה ארוכה למחלתו רק מכבה לפי שעה דליקת האצטומכא. ומעידים שם שההמון נוהגים בזה היתר ואפי' ת"ח עושים כן, ואלו המצדדים בשם לאסור הוא מפני שטוענים שגם מרפא כיעו"ש.

¹¹ פניני הלכה בהערה 3 שם:

"בקצות השולחן (קלד, בדה"ש ז) כתב את סברת ההיתר שאין רגילים כיום להכין תרופות, אבל מחמת שני הטעמים שהזכרתי נטה להחמיר. ובצי"א ח"ח טו, טו, כתב ששאלה זו תלויה בטעם הגזירה על תרופות, שאם החשש הוא שמא ישחקו סממנים להכין תרופה זו, יש מקום להקל, ואם זו גזירה כללית, שמא מתוך העיסוק ברפואה יבואו לאיסורים שונים, אזי גם כיום אסור. ונטה למעשה בסיכום התשובה להקל. גם בשערים מצוינים בהלכה צא, סק"ב, נטה להקל. אולם מנגד רבים כתבו לאסור, ומהם: שש"כ לד, ג; אג"מ או"ח ג, נג; הליכות עולם ח"ד תצוה יט; אול"צ ח"ב לו, ט. אבל בצער גדול, בהליכות עולם שם היקל למרות שלא נפל למשכב. ובשש"כ לד, ג, החמיר, וכתב בהערה ז' בשם רש"ז"א, שכל עיקר גזירת סממנים במקום צער, שאז יש לחשוש שמא יבוא לשחוק סממנים. ע"כ. אמנם כדורי שינה היתר בשש"כ לג, טז, במקום צער רב. ויש שהקילו בכל התרופות גם בצער רגיל, וכן דעת מהר"ם בנעט, שהרי פעמים שהתירו חכמים במקום צער אפילו בדבר הדומה למלאכה שאינה צריכה לגופה (שו"ע שחכ, כח, מ"ב צ), ק"ו שיתירו נטילת תרופות. וכ"כ מנחת שבת צא, א, ושערים מצוינים בהלכה צא, ג. וכ"כ לפנייהם הרדב"ז (ח"ג תרמ), שאיסור נטילת תרופות קל גם מאיסור 'שבות דשבות', ולכן בכל צער אפשר להקל. הרי שיש בזה שתי מחלוקות:

(א) לגבי תרופות שמיוצרות בבתי חרושת. (ב) האם גזירת תרופות חלה על מצטער. ואמנם בשתי המחלוקות דעת רה"פ להחמיר, אולם כיוון שמדובר במחלוקת בדין דרבנן, המיקל יש לו על מה לסמוך. וכאשר יש מקום להקל משני צדדים, היינו במקום צער ותרופות של בתי חרושת, הוא ספק ספיקא, שנוגע לעונג שבת, ואפשר לכתחילה להקל. (יש להוסיף, שכאשר התרופה רק מפיגה כאבים ולא מרפאה, יש כמה פוסקים שסוברים שאין עליה איסור תרופה, עי' צי"א שם אות כא, וכן בחלק יד, נ)."